

**РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ І ПРАВА:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ**

КАЛГАНОВА О. А.,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри теорії та історії держави і права
(Національний університет ДПС України)

ГАПОНЕНКО Л. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії
та історії держави і права
(Національний університет ДПС України)

УДК 347.96:174

**МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА
ЯК СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ**

Розглядається роль морального фактора в житті юриста та основні принципи професійної діяльності юристів України. Робиться висновок, що в сучасних умовах етика стає невід'ємною професійною якістю юриста, яка потребує від нього знання закону, принциповості у прийнятті рішень, забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина.

Ключові слова: професійна етика, етика юриста, юридична професія, моральні цінності.

Рассматривается роль морального фактора в жизни юриста и основные принципы профессиональной деятельности юристов Украины. Делается вывод, что в современных условиях этика становится неотъемлемым профессиональным качеством юриста, которое требует от него знания закона, принципиальности в принятии решений, обеспечении прав, свобод и законных интересов человека и гражданина.

Ключевые слова: профессиональная этика, этика юриста, юридическая профессия, моральные ценности.

The article examines the role of moral factors in the life of a lawyer and the basic principles of professional lawyers in Ukraine. It is concluded that under current conditions inherent morality ceases to professional-quality lawyer, which requires a knowledge of the law, integrity in decision making, ensuring the rights, freedoms and lawful interests of individuals and citizens.

Keywords: professional ethics, lawyer, legal profession, moral values.

Вступ. Проголошення України ст. 1 Конституції правовою державою спонукає не лише до цілеспрямованої діяльності державних органів у сфері визнання міжнародно-правових стандартів прав та свобод людини, їх відповідного закріплення на рівні внутрішньо національних правових актів та інституційного забезпечення, але також і якісного переосмислення значення моральних норм у житті індивіда та суспільства. У контексті наведеного вище завдання побудови правової держави доцільно звернути особливу увагу на проблему оновленого підходу до розуміння соціального призначення юридичної професії, особливої ролі правників у становленні суспільних відносин між особами та їхніми об'єднаннями, впорядкованості та гармонії, а в державі – режиму законності та правопорядку. А належне виконання правниками своєї професійної місії залежатиме від того, наскільки високі моральні стандарти зможуть знайти своє відображення як у їхній практичній роботі, так і в позаслужбовій діяльності. Протягом усієї історії розвитку людства дослідники зверталися до професійної моралі як винятково важливого критерію, відповідно до якого повинні визначатися напрями діяльності держави. Ці критерії завжди були еталоном оцінки діяльності держави, її політики, а професійна мораль відігравала значну роль у суспільному житті будь-якої держави і народу [1].

Об'єктом діяльності суддів, адвокатів та співробітників правоохоронних органів є перш за все людина. Робота представників цих професій пов'язана з вторгненням в особисте життя, а



іноді – й з обмеженням прав, прийняттям рішень, які безпосередньо впливають на долю людини. Відповідь на питання: «Чи має право особа, яка з неповагою або байдужістю ставиться до загальноприйнятих правил етики, вирішувати долю інших людей?» – очевидна. Саме тому питання вдосконалення професійної етики працівників зазначеної категорії вкрай актуальні й болючі, особливо на тлі морального занепаду, який уразив нині всі прошарки українського суспільства. Юристи зобов'язані дотримуватись не тільки навичок, умінь, творчих здібностей щодо конкретного виду трудової діяльності, але й мати особисті морально-вольові якості, що й дає їм змогу стати висококваліфікованими фахівцями. Ведучи провадження у справі чи виконуючи інші функції, юрист діє у сфері, яка торкається життєво важливих інтересів людей, натрапляє на багато суперечностей, опиняється перед необхідністю приймати відповідальні рішення, нерідко у важких моральних ситуаціях. Тільки працівники з розвиненим почуттям честі, гідності та совісті здатні правильно, самокритично, принципово оцінювати свої вчинки, ефективно виконувати свою високу місію, підтримувати престиж своєї професії та особистості [2, с. 122].

Питанню професійної етики завжди приділялась значна увага. Зокрема серед науковців, які зверталися до нього останнім часом, можна назвати: А.А. Болдову, Г.В. Гребенькова, В.О. Лозового, О.В. Петришина, М.І. Рудакевича, С.С. Сливку, Д.П. Фіолєвського та ін. Питаннями підвищення професійної етики суддів, адвокатів і співробітників правоохоронних органів займалися багато вчених, серед яких Н. Бугай, В. Халіулїна, С. Анїсімов, А. Іонова.

Постановка завдання. Дослідження має на меті висвітлити деякі аспекти проблеми формування моральної культури юристів, які в умовах реформування суспільства, переходу його до нових форм життєдіяльності відіграють особливу роль у процесі втілення приписів правових норм у практичну поведінку суб'єктів.

Результати дослідження. Високі якості завжди, за будь-яких умов, були невід'ємною складовою юридичної професії, професійного статусу працівника, необхідним елементом виконання ним своїх фахових функцій, і навпаки, низька моральна культура юриста – один з показників його професійної непридатності. Особливої гостроти моральні вимоги до представників юридичного фаху набувають у часи звернення суспільства до правових гуманітарних цінностей, до проблем розбудови суспільства та держави на правових засадах.

В умовах, коли людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека проголошені Конституцією України найвищою соціальною цінністю, на перший план висуваються проблеми забезпечення та захисту її прав і свобод. Тому вивчення моральних аспектів і проблем юридичної професії нині стає не менш значущим, ніж знання конкретних законів і механізмів їх застосування, необхідних кожному правнику, який прагне до глибокого опанування професійними навичками, усвідомлення гуманістичного сенсу та покликання юридичної професії [3, с. 4].

Професійна етика юристів формується суспільством, його ціннісними настановами, моральними принципами та нормами. Вона є одним із вагомих показників розвитку громадянського суспільства, його внутрішньою характеристикою, що визначається закріпленими в Конституції України правами та свободами громадян, законністю, рівнем правосвідомості. Етика юристів слугує підвищенню їх репутації, престижу юридичної професії, підтримки їх честі та гідності, як наслідок – підвищення авторитету Української Держави. Професійна етика юриста забезпечує реалізацію загальноморальних принципів в умовах професійної діяльності людей, сприяє успішній реалізації професійних обов'язків, допомагає юристу уникати помилок, обирати найбільш правильну, високоморальну лінію поведінки в різноманітних ситуаціях трудової діяльності [4].

Ураховуючи, що в юридичній професії саме внутрішні переконання, власні моральні принципи формують ставлення юриста до своєї справи, що надалі має відповідні правові наслідки, то високий рівень їх моральної та професійної культури в цілому – необхідний фактор якісного виконання поставлених перед ними завдань.

Професія юриста має важливе соціальне значення і необхідна для нормального функціонування українського суспільства. Якщо узагальнити, основною метою діяльності юриста є забезпечення справедливості, що є дуже нелегкою справою, оскільки ще з античності й до наших днів не існує точного визначення, що ж вважати справедливим. Передусім, юрист у



своїй діяльності повинен чітко дотримуватись норм права, зокрема тих, які забезпечують права людини. Але цього недостатньо. Найважливіше поєднання загальноприйнятних людських цінностей із правовими нормами для досягнення гармонії права й моралі та найкращих результатів у професійній діяльності.

Професійна діяльність юриста – судді, прокурора, слідчого, адвоката тощо має досить своєрідний характер, різні завдання та функції, що потребують особливого вміння й підходу до розв'язання відповідних юридичних ситуацій. Моральний зміст діяльності юриста потребує від нього специфічного ставлення до своєї професії, підвищеного почуття професійної і моральної відповідальності за свої дії та вчинки.

Оскільки діяльність юриста спирається не лише на юридичні, а також на етичні підвалини, то це робить його більш відповідальним у ставленні до честі та гідності громадян, їх свобод. Особливість професійної діяльності юриста в тому, що вона прямо зачіпає права та свободи громадян, що потребує окремої характеристики з точки зору їх впливу на моральний зміст цієї діяльності [5, с. 313].

Особливість професійної діяльності юриста – це також те, що він є представником влади, виконавцем владних доручень для захисту інтересів суспільства, держави та громадян. Залежно від того, яким чином у етичному сенсі він здійснюватиме представництво влади, й буде формуватися легітимність влади. Тому діяльність юриста має відповідати нормам моралі, охороні авторитету державної влади та їх представників, що формує почуття відповідальності за свої дії, рішення та вчинки.

До юристів держава та громадяни ставлять підвищені моральні вимоги. Вони повинні володіти такими якостями, як людяність, неупередженість, принциповість, витримка, ерудиція, дисциплінованість, увічливість, чесність, дисциплінованість, гуманність, терпимість, справедливість, почуття обов'язку, сміливість, мужність, витримка, патріотизм. Таким чином, для професії юриста моралі мають особливий сенс, оскільки істинні законність і правопорядок у суспільстві встановлюються там, де правоохоронці спираються на загальні моральні та морально-правові принципи гуманізму, справедливості, законності, патріотизму, незалежності, гласності [3, с. 22].

На V з'їзді Спілки юристів України (16 травня 2001 р.) було визначено та затверджено Основні засади професійної етики юристів України, що виступають важливою передумовою реалізації можливостей і потенціалу юристів у професійній діяльності та є певним узагальненням морально допустимих стандартів поведінки юристів.

Узагальнені моральні стандарти поведінки конкретизуються кодексами етики, правилами поведінки та дисциплінарними статутами окремих професійних груп юристів і морально зобов'язують усіх юристів України дотримуватися їх у своїй професійній діяльності.

Основні засади професійної етики юристів України слугують створенню передумов для зміцнення престижу юридичної професії, репутації юристів, в яких би ланках правової системи України вони не працювали, підтримки їх честі та гідності, а в кінцевому підсумку – для підвищення авторитету Української Держави [4].

Головні засади професійної етики юристів України передбачають такі основні принципи професійної діяльності юристів України:

- служіння народу України;
- верховенства права;
- незалежності і підкорення лише закону;
- демократизму і гуманізму;
- пріоритету прав і основних свобод людини і громадянина;
- професіоналізму, компетентності й відданості справі;
- чесності та порядності;
- дотримання присяги (там, де її прийняття передбачено) [6].

Юристи у виконанні своїх професійних обов'язків дотримуються загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, міжнародних договорів України, які є складовою частиною її законодавства.

В особистому житті юристи своєю поведінкою стверджують загальнолюдські моральні цінності, принципи християнської моралі, узвичаєні етичні настанови інших релігійних



конфесій [6].

Юрист як професіонал повинен мати такі основні якості, що характеризуватимуть його, як особистість:

- намагання встановити істину, справедливість, гуманізм, чесність та неупередженість у будь-яких справах, з якими стикається юрист у своїй щоденній діяльності;
- високий інтелектуальний рівень, особливо розвинутою має бути мова юриста, вміння швидко узагальнювати інформацію, письмово описувати юридичні явища;
- уміння всебічно аналізувати отриману інформацію, формулювати гіпотези, творчий, оригінальний підхід до виконання завдань;
- уважність та спостережливість, уміння виділяти головне серед низки фактів та явищ;
- самодисциплінованість, цілеспрямованість, наполегливість у досягненні намічених результатів;
- організаторські здібності;
- емоційна врівноваженість, тактовність; уміння чітко формулювати свої думки.

Серед особистих людських якостей можна виділити такі, які заважають у досягненні успіху в професійній діяльності юриста, а саме:

- цинізм, нечесність, владолюбство, жорстокість, авантюризм;
- низький рівень інтелекту, стереотипність і консервативність мислення;
- неухважність, недбалість, брак цілеспрямованості та організаторських здібностей;
- імпульсивність, груба поведінка, неможливість оперативно реагувати в критичній ситуації тощо.

Отже, можна зробити висновок, що юрист – це високоінтелектуальна людина, здатна до неординарного мислення, високої самоорганізації, величезної працездатності, щоб із виру мінливої інформації вишукувати основне для досягнення бажаного результату та розв'язання складних проблем [4].

Статус та діяльність юристів чітко регламентовано законодавством, що пронизано моральними вимогами до юристів. Це зумовлено тим, що кожна процесуальна дія, кожна юридична ситуація врегульовані нормами права та потребують морального обов'язку їх застосування й дотримання. Отже, для професійної етики юриста характерно особливо тісний зв'язок правових та моральних норм, що регулюють його професійну діяльність

Юридична етика зумовлена специфікою професійної діяльності юриста, особливостями його морального та етичного становища. Юристи наділяються повноваженнями для захисту інтересів суспільства, держави і громадян від різноманітних посягань і в своєму службовому спілкуванні з іншими людьми представляють державну владу. Закон у ряді випадків прямо визначає державний характер рішень, що ними приймаються. Юристи торкаються корінних прав та інтересів громадян. Тому їх діяльність повинна відповідати принципам і нормам моралі, охороні авторитету державної влади та її представників. Люди, що вирішують долю інших, мусять володіти почуттям відповідальності за свої рішення, дії та вчинки. Послідовне регулювання законом усієї службової діяльності юристів є особливістю цієї професії, що накладає глибокий відбиток на її моральний зміст. Діяльність юриста повинна по суті і по формі суворо відповідати закону. Для професійної етики юриста характерний особливо тісний зв'язок правових і моральних норм, що регулюють їх професійну діяльність. У цій формулі правильно визначено співвідношення правового і морального в діяльності юриста. Будь-яке рішення юриста, якщо воно відповідає закону, відповідатиме моральним нормам, на яких базується закон. Таким чином, професійна етика юриста формується на основі взаємозв'язку правових і моральних принципів, норм. Із вищезазначеного випливає, що особливості професії юриста обумовлюють необхідність існування юридичної етики [7, с. 27].

Це положення дає змогу звернутися до єдності справедливості та законності. В даній формулі визначається співвідношення правового та морального в діяльності будь-якого юриста. Рішення, що приймаються юристами та їх дії, якщо вони відповідають закону, відповідатимуть і моральним нормам, на яких базується закон. Невиконання закону аморально. Це суперечить не лише правовим нормам, але й нормам моралі, професійній етиці юриста. При цьому неетично не лише порушення закону, але й прийняття протизаконних рішень та вчинення протизаконних дій, спричинених небажанням удосконалювати рівень своїх знань,



відсутність внутрішньої дисципліни, поваги до права. Таким чином, професійна етика юриста формується на основі взаємозв'язку правових та моральних принципів, норм, правової і моральної свідомості.

Висновки. Отже, проблеми підвищення рівня професійної етики юристів вкрай актуальні й потребують розв'язання на законодавчому рівні. Невиховані люди своєю поведінкою посягають на моральні устої, роблять виклик вічним людським цінностям, таким як взаємоповага, людяність, коректність, на яких базується кожне розвинене суспільство. Таким чином, підтримуючи точку зору Г. Ф. Гребенькова та Д. П. Фіолевського [8, с. 50], можемо зробити висновок, що професійна (юридична) етика як невід'ємна складова юридичної професії покликана виховувати у юристів відданість конституційним ідеалам, чесність і непідкупність, почуття обов'язку й справедливості, забезпечуючи таким чином практичну реалізацію в Україні принципу правової держави, а втілення в життя ідей і принципів правової держави можливо лише за постійного дотримання морально-етичних вимог кожною посадовою особою правової сфери.

Список використаних джерел:

1. Парасюк В. М. Імперативність моралі у професійній діяльності слідчого: філософсько-правовий вимір : автореф. дис. ...канд. юрид. Наук : 12.00.12 / Парасюк В. М. Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2008.
2. Мітцель О. Шляхи підвищення рівня професійної етики суддів, адвокатів і співробітників правоохоронних органів / Мітцель О. // Вісник прокуратури. – 2010. – № 2. – 128 с.
3. Лозовой В. О. Професійна етика юриста / В. О. Лозовой, О. В. Петришин. – Х. : Право, 2004. – 176 с.
4. Професія юриста в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dnipr.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=584&Itemid=2937&lang=ua
5. Гусарев С.Д. Юридична деонтологія / С. Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров. – К. : ВІРА-Р, 1999. – 506 с.
6. Основні засади професійної етики юристів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawclinic.narod.ru/gazeta/gazeta9/3.htm>
7. Кобликов А. С. Юридическая этика : учебник для вузов / Кобликов А. С. – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА, М, 1999. – 168 с.
8. Гребеньков Г. Ф. Юридична етика : навчальний посібник / Г. Ф. Гребеньков, Д. П. Фіолевський. – К. : Аярта, 2004. – 209 с.
9. Лозовой В. О. Еволюція етосу юриста в Україні (історичний та соціально-психологічний нарис) / В.О. Лозовой, В.О. Румянцев, Л. В. Анучин та ін. – Х. : Право, 2011. – 264 с.

ОРЛОВА О.О.,

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 340.1

**ПРАВОВА ОСВІТА ЯК СИСТЕМОТВІРНИЙ ФАКТОР
ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ**

Здійснено аналіз сучасного стану правового мислення в Україні та впливу правової освіти на процес формування даного явища. Уточнено поняття «правова освіта». Вказується на необхідність формування професійного правового мислення.

